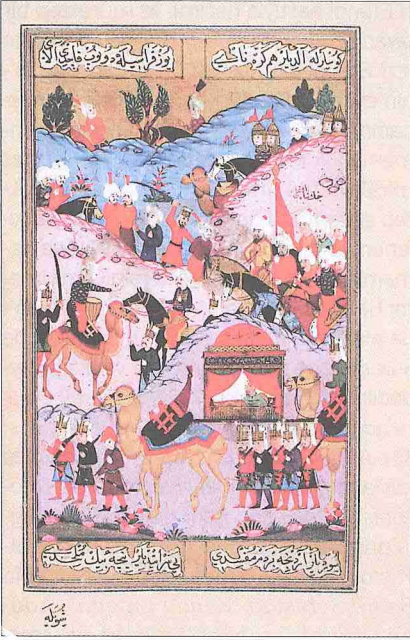

Özdemiroğlu Osman Paşa'nın ölümünün askerden gizlenerek cesedinin canlıymış gibi götürülmesini tasvir eden minyatür (Âsafi, Şecâatnâme, vr. 275^b)

30 Ekim 1585) gecesini vefat etti. İbrâhîm Harîmî Çavuş, Osman Paşa'nın seferiyle ilgili yazdığı manzum *Gonca-i Bâğ-ı Murâd* adlı eserinde ölüm yerini, "Hastalık çekti on üç gün cümle ol kân-ı kerem / Acısu'da eyledi hoş azzm-i iklim-i adem" şeklinde belirtmiştir. Bir süre ölümü gizli tutulan vezirâzam vasiyeti üzerine Diyarbekir'e defnedildi. Adıyla anılan iki kubbeli türbesi bugünkü Kurşunlu Cami (Fâtih Paşa Camii) yakınındadır ve bir kitabesi bulunmaktadır.

Kaynaklarda güzelliğiyle meşhur olduğu belirtilen hanımının Dağıstan hâkimi Şemhal'in yeğeni olduğu, dul kaldıktan sonra Bosna Beylerbeyi Hasan Paşa ile nikâhlandığı belirtilir. Selânikî geride bir kız çocuğunun kaldığını yazar. Ömrünü cephelelerde geçiren Osman Paşa'nın Şemahî, Derbend, Habeşistan, Diyarbekir ve İstanbul'da bazı hayratının bulunduğu zikredilir. İstanbul'da kendi adını taşıyan medresesi (997/1588) ölümünden sonra Vezirâzam Hadım Mesih Paşa tarafından tamamlanmış, ardından bunun yanına bir mescid inşa edilmiştir. Şemahî'da cami ve tekkesi, Derbend'de cami, çarşı ve iki hanı bulunmaktadır. Diyarbekir'de bazı dükkânları vakfetmiştir. Onun Kafkasya'daki mücadelesi ve faaliyetlerini konu alan risâleler

de vardır. Bunların içinde Hüseyin b. Mehmed'in *Gazavât-ı Özdemiroğlu Osman Paşa* adlı eseri (İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, nr. O. 118/2), Solak Ebûbekir b. Abdullah'ın risâlesi (bk. bibl.), Dizpuli'nin *Şâhnâme-gûşây-ı Berâm Vezîr-i Mu'azzam 'Osmân Pâşâ bin Özdemir* başlıklı Farsça kitabı (TTK Ktp., nr. 91), Âsafi'nin Kırım, Tiflis ve Tebriz seferlerine dair minyatürlerle süslü *Şecâatnâme*'si (TSMK, Revan Köşkü, nr. 1301; İÜ Ktp., TY, nr. 6043) sayılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

BA, MD, nr. IV, s. 166, 174; nr. VII, s. 197, 220; BA, KK, nr. 209, s. 144; nr. 210, s. 256; *Târih-i Osman Paşa* (haz. Yunus Zeyrek), Ankara 2001; Ebûbekir b. Abdullah, *Şark Seferlerinde Sürhser ile Vâki Olan Ahvalleri ve Şirvan'da Osman Paşa ile Sürhser'in Muharebelerini Beyan Eder*, Millet Ktp., Ali Emîrî, Tarih, nr. 366, tür.yer.; Âsafi, *Şecâatnâme*, İÜ Ktp., TY, nr. 6043, tür.yer.; Selânikî, *Târih* (İpsirli), I, 74-75, 118, 125, 132, 143-146, 150-153, 161-164; Âli Mustafa Efendi, *Kühû'l-ahbâr*, İÜ Ktp., TY, nr. 5959, vr. 337^b, 348^b vd.; a.mlf., *Nusretnâme*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 4350, tür.yer.; Peçuyulu İbrâhîm, *Târih*, II, 17-18, 37-102; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, III/2, s. 343-345; Levend, *Gazavatnâmeler*, s. 88-89; Bekir Kütükoğlu, *Osmanlı-İran Siyâsi Münâsebetleri: 1578-1590*, İstanbul 1962, bk. İndeks; Cengiz Orhonlu, *Osmanlı İmparatorluğu'nun Güney Siyaseti: Habeş Eyâleti*, İstanbul 1974, s. 44, 47-52, 93; M. Fahrettin Kırzioğlu, *Osmanlılar'ın Kafkas-Elleri'ni Fethi: 1451-1590*, Ankara 1976, s. 302-304, 330-338, 342-441; Mustafa Karanfil, *Harîmî'nin Zafernâme ve Gonca'sına Göre Özdemiroğlu Osman Paşa* (yüksek lisans tezi, 1998), İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü; Abdurrahman Şeref, "Özdemiroğlu Osman Paşa", *TOEM*, sy. 21 (1329), s. 1289-1303; sy. 23 (1329), s. 1417-1443; sy. 24 (1329), s. 1481-1516; sy. 35 (1330), s. 1-12; a.mlf., "Özdemiroğlu Osman Paşa'nın Bir Mektubu", a.e., sy. 43 (1333), s. 35-42; Mehmed Ârif, "Abdurrahman Şeref'in Özdemiroğlu Osman Paşa Makalesine Zeyl: Şecâatnâme", *TTEM*, V/26 (1330), s. 106-109; J. R. Blackburn, "Othman Pasha", *EI* (İng.), VIII, 183-185.

KEMAL ÇİÇEK

OSMAN SÂHİB EFENDİ

(bk. PİRİZÂDE OSMAN SÂHİB EFENDİ).

OSMAN b. SAİD

(عثمان بن سعيد)

Ebû Amr Osmân b. Saîd el-Umerî el-Askerî

(ö. 265 veya 280 / 879 veya 893)

İmâmîyye Şîası'nda on ikinci imam olarak kabul edilen Mehdi el-Muntazar'ın küçük gaybeti sırasında ona vekâlet eden dört sefirin ilki (bk. SEFİR).

OSMAN ŞEMS EFENDİ

(1814-1893)

Kâdiriyye tarikatının

Enveriyye kolunun kurucusu, şair.

1 Rebîülâhîr 1229 (23 Mart 1814) tarihinde İstanbul Sirkeci'de Hocapaşa mahallesinde doğdu. Asıl adı Osman Nûreddin'dir. Şiirlerinde önce "Nûrî", daha sonra "Şems" mahlasını kullanmış ve Osman Şems diye tanınmıştır. Maliye Nezâreti Esham Kalemi hulefâsından ve Nakşibendiyye tarikatı mensuplarından Münzevî Mehmed Emin Efendi'nin oğludur. Osman Şems, henüz öğrenimini sürdürdüğü genç yaşlarında evinin yakınlarında oturan İsmâil Efendi adlı bir Nakşibendî şeyhine mürid oldu. Yirmi beş yaşlarında iken şeyhin vefatı üzerine Halvetî-Şâbânî tarikatının Kuşadaviyye kolunun piri Kuşadalı İbrâhîm Efendi'ye intisap etti. Bu yıllarda Sirkeci'de bir tütüncü dükkânı açarak geçimini sağlamaya çalıştı. Ancak dostlarına ve müşterilere cömertçe ikramları yüzünden altı ay sonra dükkânı kapatmak zorunda kaldı. Ardından Esham Kalemi'nde kâtip olarak memuriyete başladı. 1845 yılında bedestende mübâyaa kâtipliğine tayin edildi. Kuşadalı İbrâhîm Efendi'nin 1846'da vefatından sonra seyrü sülûkünü tamamlamak için kâmil bir mürşid arayışına girdiği dönemde, kadılık teklifini reddedip Ak-saray Sineklibakkal'daki evinde Kâdî İyâz'ın *eş-Şifâ*' adlı eserini istinsah ederek geçimini sağlayan Kâdirî şeyhi Abdurrahîm Ünyevî ile tanışıp kendisine intisap etti. Kâdiriyye tarikatının Müştâkıyye kolunun piri Şeyh Müştak Efendi'nin pîrdaşı ve Hacı Hasan Şirvânî'nin müridi olan şeyhinin yanında seyrü sülûkünü tamamlayıp 1849'da hilâfet aldı. "Kâdirî-meslek, Üveysî-meşrep bir gavs" diye tanımladığı mürşidi Abdurrahîm Ünyevî 1856'da vefat etti. Osman Şems Efendi'nin, şeyhinin vefatından sonra doğrudan Kâdiriyye tarikatının piri Abdülkâdir-i Geylânî'nin ruhaniyetinden feyiz aldığı, dolayısıyla Üveysîlik pâyesine ulaştığı kaydedilir. Nitekim bir şiirinde, "Gönülde buldum esrâr-ı Üveysî / Üveysîyim Üveysîyim Üveysî" ve "Geçip silk-i Nakşibend-i veliden / Göründüm Halvetî'den Kâdirî'den / Üveysîyim Üveysîyim Üveysî" diyerek (*Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler*, s. 173-174) bu hususu vurgulamıştır.

Fatîm Efendi'nin 1269 (1853) yılında tamamladığı tezkiresinde "Bedesten'de mübâyaa kâtibi" olarak tanıtılan Osman Şems Efendi, bu tarihten sonra ve muhteme-

len şeyhinin vefatının ardından Darphâne-i Âmire'de arayıcıbaşılık görevine tayin edildi. Osman Şems Efendi 1861 yılından itibaren, Hersekli Ârif Hikmet Bey'in Lâleli Çukurçeşme'deki evinde toplanan, aralarında Leskofçalı Galib, Koniçeli Kâzım Paşa, Ziyâ Bey (Paşa) gibi şair ve aydınlarla henüz genç yaşlarda olan Nâmık Kemal'in de bulunduğu Encümen-i Şuarâ toplantılarına devam etmeye başladı. Sekiz ay kadar devam eden bu toplantılar sırasında Nâmık Kemal'in özellikle onun şiirlerinden etkilendiği kaydedilir. Karacaahmet Mezarlığı'ndaki aile sofasında medfun bulunan iki kızının, metinleri kendisine ait 1276 (1859) ve 1280 (1863) tarihli mezar kitâbelerinden bu yıllarda Darphâne-i Âmire'deki görevini sürdürdüğü anlaşılan Osman Şems Efendi 1863'ten sonraki bir tarihte emekliye ayrıldı ve Üsküdar İnadıye semtinde Nalçacı Halil Efendi Dergâhı civarındaki evinde inzivâya çekildi. 1882 yılına kadar süren inzivâ döneminin ardından Hüseyin Vassâf'a göre "mânevî bir işaretle" Bursa'ya gitti (*Sefîne-i Evliyâ*, I, 177). On sekiz gün sonra İstanbul'a dönen, dönüşünde sonraları halife tayin edeceği Bedreddin İzzî Efendi'nin evinde yine on sekiz gün misafir kalan ve tekrar Bursa'ya giden Osman Şems Efendi, Bursa ziyaretlerini çeşitli aralıklarla 1889 yılının sonlarına kadar sürdürdü. Kendisiyle tanıştığını söyleyen Ahmed Sâfi Bey onun Bursa'da ikametle memur edildiğini yazar (*Sefînetü's-Sâfi*, XI, 1325). Bu sıralarda hareketleri devletçe izlenen Ziyâ Paşa ve Nâmık Kemal ile Encümen-i Şuarâ dönemindeki dostlukları düşünüldüğünde bu mümkün görülebilirse de ziyaretlerin sık ve kısa dönemli oluşu sürgünlüğün mantığına uymadığı gibi yakalandığı göğüs hastalığı sebebiyle Bursa'ya gittiğini belirten 1 Zilhicce 1303 (31 Ağustos 1886) tarihli mektubu (İbnülemin, s. 1762) Ahmed Sâfi Bey'in bu ifadesinin gerçeği yansıtmadığını ortaya koymaktadır. 1890 yılından sonra İstanbul'dan ayrılmayıp Üsküdar Seli miye'deki evinde müridlerini irşadla meşgul olan Osman Şems Efendi 18 Cemâziyelâhîr 1311 (27 Aralık 1893) tarihinde vefat etti ve Karacaahmet Türbesi civarındaki aile sofasına defnedildi. Vefatına Üsküdarlı Mevlâî Talat Bey, "Eyledi Osman Efendi azm-i dergâh-ı bekâ" mısraını tarih düştürmüştür.

Kâdiriyye tarikatının Enveriyye kolunun piri kabul edilen Osman Şems Efendi'nin tarikat silsilesi Abdürrahim Ünyevî, Hacı Hasan Şirvânî, Abdülcelîl-i Bitlisî vasıtasıyla yirmi üçüncü halkada Abdülkâdir-i

Geylânî'ye ulaşır. Abdülkâdir-i Geylânî'nin "bâzü'l-eşheb" (alaca şahin) diye anılmasına karşılık Osman Şems mürşidini bir beytinde ("Zerre-i nâcîzi iksîr-i nazarla Şems eder / Bâzü'l-ebayaz hazret-i Abdürrahîm-i Kâdirî") "bâzü'l-ebayaz" (ak şahin) diye anmış, kendisi de mensuplarınca "bâzü'l-enver" (en nurlu şahin) diye anılmış, bu sebeple piri olduğu Kâdirî-Üveysî koluna da Enveriyye adı verilmiştir.

XIX. yüzyılın "kâmil, ârif, Ehl-i beyt muhibbi, tevellâ-teberrâ sahibi, zühdden gelip aşkı rehber edinmiş, muhakkık" sûfilerinden olan Osman Şems Efendi, Kuşadalı İbrâhim Efendi'den gelen melâmet neşvesiyle Üveysîlik meşrebini birleştirmiş, bu sebeple tekke şeyhliğine iltifat etmeyip mensuplarını evinde irşad etmeyi daha uygun bulmuştur. Osman Şems Efendi Şükrü Şehâbeddin, Bedreddin İzzî ve Necmeddin Bekir Sıddık Efendi adlı üç halife yetiştirmiştir. Bunlardan Canbazlar kethüdâsı Şükrü Şehâbeddin Efendi (ö. 1908) mânevî kızı Sadberk Hanım'ın eşidir. Bedreddin İzzî Sirkeci'deki Aydınöğlü Tekkesi'nde şeyhlik yapmış, vefatında (1919) Aziz Mahmud Hüdâyî hazinesine defnedilmiştir. Son halifesi İspartalı Saatçı Bekir Efendi'dir (ö. 1949). Klasik Türk müsikisinin önemli icracılarından Bekir Sıtkı Sezgin'in tarikat silsilesi babası vasıtasıyla Bekir Efendi'ye ulaşır. Ayrıca Bursa'da Gazzî Dergâhı şeyhi Ali Sırrı Efendi de Osman Şems Efendi'den hilâfet almış, onun vefatı üzerine Bedreddin İzzî Efendi'ye intisap etmiştir.

Osman Şems Efendi'nin sûfiliği yanındayken önemli bir yönü de şairliğidir. Kuşadalı İbrâhim Efendi'ye intisap ettikten sonra Nûrî mahlasını Şems olarak değiştiren Osman Şems Efendi'nin şiire çok genç yaşlarda başladığı anlaşılmaktadır. O, şiiri tasavvufî fikir ve kavramların anlatım aracı olarak gören mutasavvıf-şair değil vezin, dil, üslûp ve yeni mazmunlar kullanma açısından en az tasavvuf alanındaki yeri kadar değerli ve önemli bir şair-sûfidir. Bu bağlamda Osman Şems Efendi'nin Şeyh Galib'e yakın bir şair olduğu söylenebilir. Hz. Peygamber hakkındaki, "Tığ-ı şer'inden hirâsan olmasam ger der idim / Lafzatullah ism-i pâkinden bir ismin mazharı" beytiyle, Kerbelâ mersiyesi onun şiirinin dikkat çekici örneklerindendir.

Osman Şems Efendi'nin sağlığında elden ele dolaşıp ezberlenen, ancak çok azı yayımlanan şiirleri, vefatının ardından halifesi Bedreddin İzzî Efendi tarafından derlenerek Bursa Gazzî Dergâhı şeyhi Ali Sır-

rî Efendi hattıyla hacimli ve mürettep bir divan oluşturulmuştur. Hüseyin Vassâf'ın İzzî Efendi'nin halifesi Sâdeddin Efendi'nin elinde bulunduğunu söylediği bu nüshanın daha sonra kime intikal ettiği bilinmemektedir. Şairin müridlerinden baytar miralay İbrâhim Bey'e ait, gayri mürettep şiirleriyle diğer eserlerini içerdği söylenen, istinsahı 18 Haziran 1929'da tamamlanmış *Külliyât*'ın Yeraltı Camii imamı Hâfız Ali Üsküdarlı ve Fuat Şemsi İnan'da bir filminin bulunduğu, bir filminin de Süleymaniye Kütüphanesi'ne verildiği kaydedilmektedir (*Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler*, hazırlayanın önsözü, s. 43). Ancak bugün adı geçen kütüphanede böyle bir filme rastlanmamıştır. Bir fotokopisini elde eden Kemal Edip Kürkçüoğlu'nun verdiği bilgiye göre *Külliyât* divanın yanı sıra Osman Şems Efendi'nin *Şem-i Şebistân*, *Kenzü'l-meânî*, *Âdâbü'l-mürîd fî sohbeti'l-murâd* adlı eserleri ve bir mektubuyla Abdürrahim Ünyevî ve İzzî Efendi'nin biyografilerinden oluşmakta, divanda yirmi yedi kaside, 574 gazel, üç müstezad gazel, on iki murabba, dört muhammes, altı müsebbâ, iki tahmîs, iki taştîr-tahmîs, dört tesdîs, üç mesnevi, otuz iki kıta, iki tarih, bir manzum tercüme ve hece vezniyle iki ilâhî yer almaktadır.

Divanın Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Kütüphanesi (nr. 435, 514/1), İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı (Osman Ergin, nr. 1810) ve Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Aslan Kaynardağ, nr. 198) dört eksik nüshası bulunmaktadır. Yukarıda adı geçen eserlerden *Âdâbü'l-mürîd fî sohbeti'l-murâd*'ın kütüphanelerde nüshalarına rastlanmaktadır (Yapı ve Kredi Bankası Sermet Çifter Araştırma Ktp., nr. 434; İstanbul Belediyesi Atatürk Kitaplığı, Osman Ergin, nr. 931, 1441; Süleymaniye Ktp., Yazma Bağışlar, nr. 4031). Kemal Edip Kürkçüoğlu, Osman Şems Efendi'nin 167 şiirini nesre çevirip açıklamalarıyla birlikte *Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler* adıyla yayımlamıştır (İstanbul 1966). Şairin hayatı ve şahsiyeti hakkında bir incelemeyi de içeren bu yayında bazı şiirlerin kısaltılarak verildiği görülmektedir (meselâ bk. 102 ve 119. şiirler).

Onun üzerinde Kerbelâ mersiyesi (muharremiyye) yazan Osman Şems Efendi'nin, "Bugün mâh-ı muharrem vakt-i mâtemdir safâ olmaz" mısraıyla başlayan ve elli bendden oluşan muhammes mersiyesi Rifâî şeyhi Hayrullah Tâceddin Efendi (Yalın) tarafından *Mersiye-i Cenâb-ı Sey-*

yidü's-şühedâ adıyla yayımlanmıştır (İstanbul 1327); mersiye'nin Selâmi Şimşek ve Şevkiye Kazan tarafından yapılan Latin harfli iki neşri de bulunmaktadır. İsmâil Hakkı Bursevî'nin *Risâle-i Hüseyiniyye*'sinin (baskı yeri ve tarihi yok) sonunda (s. 34-39), "Ey nûr-i çeşm-i Ahmed-i muhtâr yâ Hüseyin" mısraıyla başlayan kırk beş beyitlik bir diğer mersiyesiyle, "Dîde-i fahr-i cihân oldu Hüseyin ile Hasan" ve "Nev-nihâl-i Murtazâ'sın yâ Hüseyin-i müctebâ" mısralarıyla başlayan methiye-merkiye tarzı iki manzumesi yer almaktadır. Osman Şems Efendi'nin bazı şiirleri ilâhi olarak bestelenip tekkelerde okunmuştur. Bunlardan bir kısmının notaları Ali Rıza Şengel'in *Türk Musikisi Klâsikleri-İlâhiler* koleksiyonu içinde yayımlanmıştır (I-VII, İstanbul 1979, nr. 55, 527, 835, 879).

BİBLİYOGRAFYA :

Osman Şems Efendi Divânı'ndan Seçmeler (haz. Kemâl Edip Kürkçüoğlu), İstanbul 1996, hazırlayanın önsözü, s. 7-53; Divan Edebiyatı Müzesi, Revnakoglu Dosyaları, nr. A 14; Faîf, *Tezkire*, s. 424; Hersekî Ârif Hikmet Bey, *Divan* (nşr. İbnülemin Mahmud Kemal), İstanbul 1334, neşreden giriş, s. 18-19; Ahmed Sâfi Bey, *Sefîne-tü's-Sâfi*, Cerrahpaşa Tıp Tarihi Enstitüsü Arşivi, nr. 2096, XI, 1321-1338; *Osmanlı Müellifleri*, II, 270-271; Hüseyin Vassâf, *Sefîne-i Evliyâ* (haz. Mehmet Akkuş - Ali Yılmaz), İstanbul 2006, I, 171-190; İbnülemin, *Son Asır Türk Şairleri*, s. 1761-1765; Sadettin Nüzhet Ergun, *Namık Kemal: Hayatı ve Şiirleri*, İstanbul 1933, s. 42-44; Mahir İz, *Yılların İzi*, İstanbul 1975, s. 237; Abdullah Öztemiz Hacirtahiroğlu, "Şeyh Osman Şems", *Diriliş*, sy. 13, İstanbul 1975, s. 25-28; Selami Şimşek, "Bir Gönül Tekkesi Şeyhi Seyyid Osman Nuredin Şems (ö. 1893) ve Mersiye-i Cenâb-ı Seyyidü's-şühedâ'sı", *Atatürk Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü Dergisi*, sy. 26, Erzurum 2004, s. 119-148; Şevkiye Kazan, "Üsküdarlı Osman Şems Efendi ve Kerbelâ Mersiyesi", *Üsküdar Sempozyumu II: 12-13 Mart 2004: Bildiriler* (haz. Zekeriya Kurşun v.dğr.), İstanbul 2005, II, 131-152.

NİHAT AZAMAT

OSMAN b. TALHA

(عثمان بن طلحة)

Osmân b. Talha b. Ebî Talha
el-Kureşî el-Abderî
(ö. 42/662 [?])

Sahâbî.

Mekke'de doğdu. Kureys'in Abdüddâr-ı gulları boyuna mensuptur. Abdüddâr-ı gulları, Kureys'in atası Kusay'dan beri Kâbe'nin bakımı, kapısı ve anahtarlarının muhafazası ile ziyarete açılması gibi önemli bir görev (hicâbe) ifa etti. Bu görev babadan oğula geçerek Osman b. Talha'ya kadar geldiği, ayrıca savaşlarda Kureys'in

sancağını taşıma görevini üstlendiği için Osman'ın ailesi büyük bir itibara sahipti. İslâm'a davetin ilk yıllarında Hz. Peygamber'e ve diğer müslümanlara şiddetle muhalefet eden Osman b. Talha, kendi boyun-dan olan genç Mus'ab b. Umeyr'in müslüman olup gizlice namaz kıldığını görünce onu ailesine şikâyet etti ve Resûlullah ile görüşmemesi için evde bir müddet göz hapsinde tutulmasına sebep oldu. Resûl-i Ekrem bir gün Mekke'de Osman'la karşılaşınca İslâm'a girmesini teklif etti. Ancak o bu teklifi reddettiği gibi atalarının dininden ayrılmaması yolunda Resûlullah'a nasihatte bulunmaya kalkıştı. Resûl-i Ekrem ona ileride Kâbe anahtarlarına kendisinin sahip olacağını ve onları istediği kimseye vereceğini söyledi. Osman'ın böyle bir durumun Kureys'i zilletle düşüreceğini ileri sürmesi üzerine Hz. Peygamber o gün Kureys'in şerefine yükseleceğini belirtti (Vâkıdî, II, 837-838). Osman b. Talha'nın İslâmiyet'e düşmanlığı hicretten sonra da devam etti. Uhud Gazvesi'ne bütün yakınlarıyla birlikte katıldı. Babası ile dört kardeşi ve amcası Osman b. Ebû Talha bu savaşta müşriklerin sancağını sırayla taşıırken peşpeşe öldürüldü. Kendisi canını zor kurtararak Mekke'ye kaçtı. Hendek Gazvesi'nde kabilesi adına müşriklerin sancağını yine Osman taşıdı. Başarısızlıkla sonuçlanan bu savaşın ardından Mekke'ye döndü. Hudeybiye Antlaşması ve Umretü'l-kazâ esnasında görüp yaşadıkları İslâmiyet'e olan düşmanlığını hafifletti. Resûl-i Ekrem, Umretü'l-kazâ için Mekke'ye geldiğinde başta Hâlid b. Velid olmak üzere Mekke'nin kabiliyetli gençlerine haber bırakarak Medine'ye gelmelerini istedi. Hâlid b. Velid bu teklifi yakın arkadaşı olan Osman b. Talha ile görüşünce birlikte müslüman olmaya karar verdiler. Daha sonra Amr b. Âs'ın da kendilerine katılmasıyla 1 Safer 8 (31 Mayıs 629) tarihinde Medine'de Hz. Peygamber'in huzurunda İslâmiyet'i kabul ettiler. Resûlullah onların geldiğini görünce yanındaki sahâbîlere, "Mekke ciğerpârelerini size gönderdi" diyerek onların gelişinden duyduğu memnuniyeti dile getirdi (İbn Abdülber, III, 1034).

Osman b. Talha müslüman olduktan kısa bir süre sonra Mekke'nin fethine katıldı. Medine'ye hicret etmeden önce elinde bulundurduğu Kâbe anahtarlarını annesine bırakmıştı. Mekke fethedilince Hz. Peygamber, Kâbe'yi tavaf edip Osman'a Kâbe kapısını açtırdı. İçerideki resim ve heykelleri temizleyip namaz kıldı. Dışarı çıkınca Abbas ve Hz. Ali'nin Kâbe anahtarlarının kendilerine verilmesini istemeleri üze-

rine Resûl-i Ekrem, Osman b. Talha'ya dönerek bir zamanlar Kâbe anahtarları konusundaki konuşmalarını hatırlattı. Ardından da Kâbe anahtarlarını ona ve amcasının oğlu Şeybe b. Osman'a verip bu anahtarların kıyamete kadar kendilerinde kalacağını söyledi (İbn Sa'd, II, 136-137; Ezraki, I, 266-267). Huneyn seferi ve Taîf fet-hinin ardından Medine'ye dönen Osman b. Talha, Resûlullah'ın vefatına kadar burada kaldı. Daha sonra Mekke'ye giderek Kâbe'deki hicâbe görevini sürdürdü. Dört halife devrinde idarî işlerde ve savaşlarda ismine rastlanmaması onun Mekke'den pek ayrılmadığını göstermektedir. Osman b. Talha 41 (661) veya 42 (662) yılında Mekke'de vefat etti. Ecnâdeyn Savaşı'nda şehid düştüğüne ve Medine'de öldüğüne dair rivayetler kabul görmemiştir. Osman b. Talha'dan hadis kaynaklarına beş rivayet intikal etmiş olup başlıca râvileri Şeybe b. Osman, Abdullah b. Ömer ve Urve b. Zübeyr'dir. Hz. Peygamber'in Kâbe'nin içinde kıldığı namaz ve bu namazın yeri konusunda naklettiği bilgi onun en meşhur rivayetidir.

BİBLİYOGRAFYA :

Müsned, III, 410; IV, 68; Müslim, "Hac", 394; Vâkıdî, *el-Megâzi*, II, 744-745, 748-749, 833-834, 837-838; İbn Sa'd, *et-Tabakât*, II, 66, 136-137; III, 116; V, 448; Mus'ab b. Abdullah ez-Zübeyrî, *Nesebü Kureys* (nşr. E. Lévi-Provençal), Kahire 1982, s. 251-252; Ezraki, *Ahbabu Mekke* (Melhas), I, 265-267; Hâkim, *el-Müstedrek* (Atâ), III, 485-486; İbn Abdülber, *el-İstifâh* (Bicâvî), III, 1034; İbn Hazm, *Cemhere*, s. 127-128; Muvaftakkuddin İbn Kudâme, *et-Tebyin fi ensâbi'l-Kureşiyin* (nşr. M. Nâyif ed-Düleymi), Beyrut 1408/1988, s. 249-251; İbnü'l-Esir, *Üsdü'l-gâbe*, [baskı yeri ve tarihi yok] (Dârü'l-fikr), III, 474-475; Zehebî, *A'lâmü'n-nübelâ*, III, 10-12; İbn Hacer, *el-İşâbe* (Bicâvî), IV, 450-451; a.mlf., *Tehzibü't-Tehzib*, Beyrut 1404/1984, VII, 114-115; İbrahim Sarıçam, "Hicâbe", *DİA*, XVII, 432.

MEHMET EFENDİOĞLU

OSMANCIK

Çorum iline bağlı ilçe merkezi,
tarihi bir kasaba.

Karadeniz bölgesinin iç kesiminde, Kızılırmak nehrinin Tosya-Merzifon yoluyla kesiştiği önemli bir geçiş noktasında denizden 410 m. yükseklikte kurulmuştur. Buradaki iskân, ovaya hâkim konumdaki kayalığın üzerinde yer alan ve tarihi antik döneme inen kalenin civarında teşekkül etmiştir. XVII. yüzyıl coğrafyacısı Fransız d'Anville, Eskiçağ'da adı geçen Pimolisa'nın Osmancık'ın yerinde olduğunu ileri sürer. Pontus Kralı Mithridates zamanında (m.ö. I. yüzyıl) tahrip edilen bu şehrin bir-